

ДИСКУСИЈА

ПОВОДОМ КЊИГЕ АНДРИЈЕ ГАМСА „УВОД У ГРАЂАНСКО ПРАВО“ *

Наше ново законодавство досад је, узевши уопште, већ у толикој мери изграђено да претставља један готово употпуњени законодавно-правни систем. Међутим, важнији правни прописи из области нашег грађанског права су углавном тек у току припреме, тако да још немамо довољно потребних прописа ни о најважнијим и најактуелнијим грађанскоправним питањима (на пример по питању управљања и располагања општеном имовином, по питању накнаде штете и др.). Штавише, још није довољно обрађено нити пречишћено ни само питање о томе: које све правне материје треба да уђу у састав ове тако важне правне гране.

Последице тога недостатка досад су обично примећиване и истицане у пракси наших судова и других државних органа и установа, нарочито у вези са спровођењем и применом Основног закона о управљању државним привредним предузећима од стране радних колектива и виших привредних удружења. Али је тај недостатак исто тако узрок и многих тешкоћа на које наилазимо при научном проучавању и настави грађанског права и њему сродних правних области. Ове тешкоће нарочито долазе до изражаја у вези са писањем уџбеника из ове правне области.

Ту чињеницу треба имати у виду и када се приступа приказивању и оцени научних радова из ове области, нарочито оних који имају да послуже као уџбеници, и зато, ценећи њихове напоре и постигнуте резултате, можемо увек бити само захвални оним нашим научним радницима који, и поред наведених и других тешкоћа, успевају да нам пруже добре и ваљане уџбенике.

Али, без обзира на то књига др. Гамса претставља један леп допринос на пољу науке и наставе нашег новог грађанског права. Она је, мислимо, добро дошла не само нашим студентима — којима је у првом реду и намењена, већ и наставницима општег дела грађанског права, којима ће несумњиво много користити у извођењу

*) (Општи део), издање „Научне књиге“, Београд 1952, 340 стр.

наставе. Истина, ми већ имамо неколико ваљаних књига које се, као и ова, тичу увода у грађанско право. Али ово дело др. Гамса, нарочито с обзиром и на значај момента у коме се појављује, ипак долази да попуни једну осетну празнину у нашој новој грађанско-правној књижевности.

Ова књига садржи основне појмове и установе целокупног нашег грађанског права, узимајући у обзир и њему суседне и сродне области као што су: привредно право, породично право, радно право, административно право и др. Поједина питања обрађена су и детаљније, с обзиром на значај одговарајуће правне материје у грађанском праву. Притом је код сваке установе узето у обзир и наше ново законодавство са потребним упоређењем и упућивањем на постојеће прописе.

Уколико нам је познато, др. Гамс је један од првих наших правника који су приступили проучавању материје нашега грађанског права са гледишта основних поставки науке марксизма-лењинизма, и који притом са успехом покушавају да у наше грађанско право унесу одговарајућа нова правна схватања, разрађујући даље нарочито познате Енгелсове поставке о грађанском праву као надградњи над економским или робно-новчаним односима и уопште о блискости грађанског права економској бази. Ове основне поставке о непосредној вези и блискости грађанског права са економским или управо робно-новчаним односима, наш аутор се и у овој књизи доследно држи и притом често наглашава: да је грађанско право у социјализму надградња на робно-новчаним односима и да се оно функционално развија са тим односима (стр. 80). Истина, некоји закључци до којих аутор у своме излагању долази, нарочито уколико се тиче извесних карактеристика грађанског права као таквог и као једне посебне правне гране у нашем правном систему, не могу се, мислимо, успешно до краја спровести, па зато не увек у целости ни прихватити. Али се и ти закључци, узевши уопште, могу са успехом бранити јер су чињенице на којима се заснивају увек правилно и тачно запажене и изнете.

1. — Тако, др. Гамс и овде, као и у својим ранијим научним расправама, нарочито истиче тзв. „прометљивост“ као једну од битних карактеристика појма грађанског права. Наш аутор у своме излагању наике каже: „За грађанско право још је најискључивија одлика прометљивост права, јер њу не налазимо ни у ком виду ни у једној другој грани права“ (стр. 87). — Нама, пак, изгледа да је и ова одлика грађанског права заиста добро уочена, али да је „прометљивост“ уствари још више својствена привредном него грађанском праву. Наике, права која чине садржину привредног права — према досад уобичајеном смислу овога израза — „прометљива“ су, односно преносива и отуђива и по самој својој намени и функцији (напр. менично и чековно право), јер је привредно право

по своје предмету и карактеру углавном чисто имовинско право. Међутим, знамо да у грађанском праву та ствар начелно стоји друкчије. Ту се наине ствари и права (напр. право својине на стварима, нарочито непокретним) стичу редовно ради њихове трајне употребе или коришћења а не ради даљег отуђења односно промета. Осим тога, познато је да и у систему нашег данашњег грађанског права постоје и таква права и овлашћења која уопште нису отуђива или преносива. Тако, на пример, наследно право или право наслеђа је појамно везано за личност његовог субјекта и као такво је непреносиво, тј. неотуђиво и незастариво (напр. купац нерасправљеног наследства односно заоставштине не може бити оглашен за наследника). Гледиште др. Гамса изнето у овој књизи јесте да наследно право није типично за грађанско право, ни за римско ни за буржоаско, па ни за социјалистичко, као што је напр. уговор; и да је наследно право постојало и пре постојања грађанског права, напр. у старом римском праву, кад још није постојало римско грађанско право засновано на робно-новчаним односима (стр. 192). Ово се гледиште, мислимо, може прихватити ако се узме да грађанско право чини само онај део права који се заснива на робно-новчаним односима. То би такође одговарало и познатој нам основној концепцији др. Гамса о вези, односно о тесној повезаности грађанског права са робно-новчаним односима (стр. 25 и 85).

Уколико се, пак, тиче природе самог наследног права, наш аутор, мислимо, свасвим уместо сматра да наследно право није ни апсолутно ни релативно, него да је оно „нарочита врста грађанских субјективних права” (стр. 190). А једна пак од ближних одлика или карактеристичних црта тога грађанског субјективног права и његов знак разликовања, посебно у односу на друга субјективна имовинска права, јесте баш у томе што је то једно непреносиво субјективно грађанско право. И зато баш, као што смо овде већ напоменули, онај ко од наследника купи наслеђе не може бити оглашен за наследника, пошто му наследник не може продати своје право наслеђа као такво већ може продати само имовину коју је добио или има тек да добије путем наслеђа, тј. кад по расправи дате заоставштине буде на прописани начин оглашен за наследника те имовине. Разлика између наследног права и других имовинских права није, дакле, у предмету регулисања, јер и оно има у ствари за предмет регулисање имовинских односа између појединаца, него та разлика лежи у посебном правном карактеру наследноправних односа. Ти односи су наине имовинске али истовремено и личне природе. И зато бисмо наследно право могли назвати и личним имовинским правом, за разлику од тзв. стварних имовинских права. И наследно право је, дакле, по своје предмету и својој садржини имовинско право, као што напр. и у породичном праву имамо, поред чисто личних, такође и имовинске односе. Знамо

исто тако да је и основица наследног права стварно економске природе. Али су ти имовински односи овде квалификовани извесним личним или субјективним моментима, тако да се у првом реду појављује и истиче код тих односа личност човека, односно грађанина као субјекта њиховог, а не имовина или имовинска вредност уопште. Отуда и посебан карактер прописа и установа које чине садржину наследног права.

Осим тога, знамо да постоји и читав низ уговорних, односно облигационих права или овлашћења грађанскоправног карактера која су такође везана за личност њиховог првобитног носиоца, тако да су непреносива (напр. права и обавезе из уговора о раду и уговора о делу, кад се приликом уговарања имају у виду нарочита лична и стручна својства или квалитети појединаца). Нису такође преносива ни извесна права и овлашћења настала из односа грађанскоправне одговорности, тј. права на тражење накнаде штете (напр. право на накнаду штете настало у случају смрти или повреде тела или здравља по правилу се не може другоме уступити). А и ова материја такође спада у грађанско право.

Продирање овога елемента „прометљивости“ у грађанско право у извесном смислу познато је и под именом тзв. комерцијализације грађанског права. Ту је био одлучујући интерес привредног и правног промета, интерес практичности, а не обзира човечности и правичности, који се у грађанском праву првенствено морају имати у виду. — Но, ово гледиште др. Гамса о „прометљивости“ права као једној од битних карактеристика грађанског права треба без сумње довести у везу и са његовим доцније изнетим схватањем да и привредно право чини у извесном смислу део грађанског права (стр. 286). Због чега је и у овој књизи (на крају излагања) посебан одељак посвећен излагању елементарних појмова привредног права.

Задржали смо се мало више на овоме питању због тога, што је оно, као што ћемо даље видети, унеколико у вези и са питањем о месту грађанског права и појединих његових делова у правном систему ФНРЈ, које је питање данас нарочито актуелно.

2. — Проучавајући термин „грађанско право“ др. Гамс долази до закључка да у социјализму овај израз не одговара своје етимолошком пореклу, да има само конвенционално и условно значење и да се употребљава само због традиције (стр. 107). — Ово питање о умесности назива „грађанско право“ је такође врло интересантно и вредело би се и на њему мало дуже задржати, нарочито поводом дискусије о проблемима у познатоме образложењу основних принципа, односно нацрта нових привредних прописа. У томе образложењу наиме поставља се и проблем изградње нашега новог правног система, а у вези са тим и питање о евентуалном одбацавању термина „грађанско право“ и његовој потпуној или делимичној замени термином „имовинско право“. Ту се истовремено указује и на

затак који стоји пред нашом правном теоријом: „да грађанско право, уколико треба да остане као категорија, друкчије постави, да га на другој основи систематизира” (В. др. Леон Гершковић, Основни принципи нових привредних прописа, Архив, бр. 3/1952, стр. 269).

По нашем пак мишљењу, израз „грађанско право” има и данас свој пуни смисао, па и своје стварно оправдање. Зато сматрамо да овај термин и даље може добро послужити као име једне одређене правне гране у нашем правном систему. Тај је израз управо и данас, у нашем новом праву и новој друштвеној и привредној стварности, не само уопште прихватљив и умесан, већ је за извесне делове нашега данашњег права и правног система још увек и врло изразит и адекватан. И то не само по досада уобичајеном значењу и смислу тога израза, него исто тако и по његовоме историјском и етимолошком пореклу. Не улазећи овде у детаљнију дискусију знамо наима да израз „грађанско” и „цивилно право” (*ius civile*) потиче још из старог римског права и да је тамо претстављао уствари обавезна правила понашања слободних и пуноправних (за оно време пуноправних) римских грађана. Познато је исто тако, да је тај израз доцније прихваћен и у праву буржоаских држава заједно са тзв. рецепцијом одговарајућих делова римског права. А у овоме случају, мислимо, најважније је то што су у настанку термина, односно израза „грађанско право”, заједно са прописима које је тај израз негда означавао, били стварно одлучујући извесни субјективни елементи, тј. тај термин је више настао с обзиром на носиоце одговарајућих субјективних права, него с обзиром на односе које су правни прописи познати нам под тим изразом имали да регулишу (као што смо напр. имали и термин „трговачко право” место данас више уобичајенога термина „трговинско право”).

И зато сматрамо да грађанско право треба и даље да остане у систему права ФНРЈ као посебна категорија, посебна правна грана. Али наравно не са његовом досадашњом садржином; јер су извесне коренитије измене у нашем досадашњем правном систему управо неопходне, нарочито уколико се тиче имовинских или привредних односа и њима одговарајућих правних норми. Нама, пак, изгледа да грађанско право треба првенствено да обухвати све оне односе и норме које се тичу човека појединца и његових личних животних односа у друштву и породици, норме које човека — како је то негде лепо речено — прате од рођења до смрти... А то су управо они правни односи и установе који данас чине предмет и садржину породичног и наследног права. Иако смо већ одавно уочили његове специфичне одлике и заступали мишљење да се породично право, по природи и суштини установа и односа који чине његову садржину и његов предмет, знатно разликује од осталих делова грађанског права и да оно претставља посебну правну целину, односно

посебну правну дисциплину, сматрамо да би породичном праву у систематском погледу данас било место баш у оквиру грађанског права (в. нашу расправу: О државној интервенцији у породичним односима, Београд, 1927). Разлози за овакав закључак изнети су укратко у овој и претходној тачци овога приказа, с обзиром и на предвиђено систематско издвајање чисто имовинских односа и прописа у једну засебну грану нашега правног система под именом „имовинско право“.

И др. Гамс, говорећи даље о породичним имовинским правима, каже: да су та права по настанку, по основу породична, али да се имовински изражавају и да „*спадају дакле у грађанско право*“ (подвукао А.Л.). Породичном праву је дакле место у оквиру грађанског права и с обзиром на карактер његових имовинских односа. — Но у оваквим и сличним разматрањима треба увек имати у виду да се не само породично или наследно право већ ни грађанско право уопште — дакле с обзиром и на његов досадашњи систематски састав — и уколико је по своме предмету или својој садржини имовинског карактера, никако не може идентификовати са имовинским или привредним правом, као што се никад није могло потпуно идентификовати ни са тзв. приватним правом. Може се дакле са основном говорити само о њиховој већој или мањој сличности, али не и о њиховој апсолутној истоветности. Јер као што је то лепо речено у поменутом образложењу основних принципа нових привредних прописа, код тзв. имовинског права, као и код привредног (а ми сматрамо да ова два израза у појамном и терминолошком погледу нису истоветни) ипак је реч „о основним односима управљања имовином, правима на имовини и правном промету који се односи на имовину“ (др. Гершковић, стр. 269). Док се код грађанског права, напротив, регулисање имовинских односа практично врши увек, или бар по правилу, с обзиром на одређена лица као носиоце датих субјективних права. Право на издржавање у породици (право алиментације) је напр. по својој садржини имовинске природе, али је оно везано за личност одређеног корисника, правног субјекта, тако да корисник то право не само да не може на другога пренети већ га се штавише не може правно пуноважно ни одрећи. Знамо исто тако да чланови породице осигуранога лица у социјалном осигурању, напр., имају своја лична, оригинарна, непреносива и неотуђива имовинска права, а и та права не спадају систематски ни у породично нити пак у грађанско право. Ко пак наслеђује? Наслеђују обично најближи сродници оставиоцеви, за које се у правној науци о наслеђу каже да у извесном смислу продужују имовинскоправну личност умрлога, његов имовинскоправни субјективитет. Наследно право је наине тако непосредно везано са породичним да се — не без основа — назива и породичним правом на случај смрти. Познато је да наследно право, исто као и породично, није било обухваћено ни Богишићевим Општим имовинским закоником од 1888 (за Црну Гору).

Што је дакле у реченом смислу *имовинскоправно* није увек било ни у систему тзв. приватног права истовремено и *грађанскоправно*, као што би се то каткад могло закључити из научних расправа наших правних аутора. Због тога и породична имовинска права треба да уђу у састав нашег грађанског права, али не само зато што се на један или други начин имовински изражавају, већ зато што су то имовински односи посебног правног карактера. Знамо пак да „ни буржоаско право није под грађанским правом разумевало само имовинскоправне норме, које регулише права грађанина у имовинским односима, него и све остале норме које регулишу положај грађанина у друштву (лична права, породично право, наследно право итд.)”. (Тако Гершковић, *op. cit.* стр. 269.)

Поред породичног и наследног права, наше ново грађанско право требало би да обухвати и сва друга лична грађанска права која се тичу човека појединца а по својој природи и функцији не припадају некој другој правној грани. Грађанско право би требало дакле и даље да остане у извесном смислу „опште право“, тј. да, поред оних односа и прописа који су му више или мање специфични, обухвати и регулише и све друге сличне људске, односно друштвене и правне односе. — Не можемо овде улазити у детаље, али сматрамо да би грађанско право од његових досадашњих саставних делова, поред наследног и породичног права, требало конкретно да обухвати још и извесне установе (правне институте) стварног права као што су напр. личне службености, лична својина и сл.. Међутим, облигационо право и остали делови стварног права а посебно право залог, које је и функционално у највећој мери везано са облигационим правом, могли би да припадну имовинском праву као евентуалној новој грани нашега правног система. Претпостављамо да би овакво схватање предмета и садржине нашег грађанског права могло да допринесе бољој систематици нашега права уопште и да би било бар углавном сагласно и са поставком да „грађанска права у нашем систему регулишу односе грађанина у друштву” (в. Гершковић, *cita-to loco*).

У сваком пак случају, правну технику и терминологију грађанског права, па чак и читав низ грађанскоправних појмова, мислимо да би требало схватити као једну тековину историје, односно људске цивилизације и културе, исто онако као што напр. схватамо и поједине тековине из области књижевности или уметности. Знамо пак да код промене друштвеног уређења исте речи, тј. исти прописи и термини, добијају сасвим другачији садржај.

3. — По својој садржини као и по методу и начину излагања и обраде материјала, ова књига, узевши уопште, даје један повољан одговор на питање: каква треба да буде књига која је у првом реду намењена да послужи као уџбеник нашим студентима. Од такве се пак књиге, по досад запаженоме мишљењу наших аутора и наставника права, углавном тражи: да се ограничи на основне ствари, тј.

на основне појмове и установе одређене научне дисциплине, без преопширности и претрпавања наставног градива; да излагање буде сажето, што јасније и што прегледније, нарочито у основним питањима и материјама које су теже схватљиве за почетнике; да студентима треба дати готов научни материјал у одређеноме периоду, с тим да у датоме материјалу дођу довољно до изражаја и елементи идејности, стручности и научности. И то све с обзиром на чињеницу: да је тежиште једног универзитетског уџбеника баш у томе да студент буде упозорен на проблеме. Што зачи да писац уџбеника мора дакле у сваком погледу имати и „довољно осетљиво ухо за мишљење студената” и уопште за њихове могућности, жеље и потребе. Јер се сматра да универзитетски уџбеник само на тај начин може задовољити „основне педагошке стандарде”... (в. посебно оцене и приказе: проф. Раствовчан, Архив, бр. 4/50, стр. 750, и бр. 3/51, стр. 495; др. Рад. Лукић, Архив, бр. 4/51; затим, реферат др. Д. Јанковића и др. М. Јездића на Трећој интерфакултетској конференцији правних факултета: О идеолошком и стручном уздизању наставе на правним факултетима ФНРЈ, Архив, бр. 1/50, заједно са дискусијом по томе реферату).

Приликом проучавања и објашњавања појединих правних појмова и усанова, као и при навођењу и проучавању појединих законских текстова, аутор се није држао само дескриптивног начина излагања већ се истовремено упушта и у ближу научну и стручну анализу изнетог материјала, увек узимајући у обзир и нашу друштвену и привредну стварност и наш правни систем као целину, указујући на основне идеје и принципе који се налазе у основи појединих усанова. Тако напр. лепо је приказан и објашњен појам имовине (стр. 200—209), што омогућује и правилније схватање појма општенародне имовине, који је још увек доста неодређен; затим, појам и значај државних органа као правних лица (стр. 301). Добро је исто тако уочена и подвучена разлика између појма правне радње у ужем смислу и правних послова, мада би ту разлику, изгледа нам, ради њенога бољег разумевања од стране студената, требало још више примерима истаћи и објаснити. Јасно је и сажето објашњен и појам права управљања, иако сматрамо, да би се, с обзиром на општи значај ове усанове у нашем правном систему, на томе појму и овде можда требало још опширније задржати. Др. Гамс каже за израз „право управљања“ да је скроз погрешан и неадекватан, али да је већ одомаћен, те да га у недостатку бољег засад и ми употребљавамо (стр. 99). Исто тако у овоме уџбенику требало је дати мало више места и излагању о недозвољеним радњама (деликтима) као правним чињеницама у оквиру грађанског права. Ово нарочито с обзиром на данашњи значај и актуелност проблема грађанскоправне одговорности и основа накнаде штете, а у вези и са питањем о грађанскоправној заштити општенародне имовине. Ова материја је овде само

узгредно додирнута и то у вези са излагањем о правном промету (стр. 211) и о последицама неважности правних послова (259). С обзиром на све већи практични значај питања о одговорности у нашем друштвеном и правном животу, реченој установи треба данас и у правној настави поклонити већу пажњу. На важност овога питања указано је и у чланку „Нека нова питања наше теорије о социјалистичкој држави и праву“ Архив, бр. 3/1950, где су такође изнети и скицирани и још неки од непосредних проблема и задатака наше правне науке. Ту је, поред осталог, речено да проблем одговорности у свим њеним видовима (дисциплинске, политичке, административне, материјалне односно грађанскоправне и кривичне) претставља важан принцип социјалистичког права, — а да наша теорија није довољно обратила пажњу овоме питању, мада цела реорганизација нашег система управљања у привреди поставља у први ред ово питање и доноси извесне проблеме који траже своја дубља и нова решења (стр. 400).

Али је то исто тако и ствар програма наставе грађанског права на нашим факултетима, који програми такође треба да се више саобразе новим условима и потребама нашег друштвеног и привредног живота.

Говорећи о месту грађанског права у општем систему правном а посебно о односу приватног и јавног права, др. Гамс критикује мишљење по коме је појам приватног права као противположност јавном праву нестао у нашем правном систему, па даље излаже да подела права на приватно и јавно није нека произвољна концепција извесних теоретичара, већ да је то друштвена реалност у друштвеном систему у коме постоје робно-новчана привреда, те да и ова подела односно разликовање приватног и јавног права има своју дубоку логику (стр. 92).

Правилно је и добро постављен и објашњен и проблем судске праксе као извора права. Пошто је наиме укратко изнео и проучио најважније аргументе који се у погледу значаја судске праксе наводе за једно и друго гледиште у области тумачења и примене права, нарочито с обзиром на извесне специфичне особености нашег грађанског права и стања његовог развика у садашњем моменту, као и на положај и улогу нашег народног судства и државне арбитраже, — др. Гамс сасвим правилно закључује да је судска пракса у садашњој фази развоја нашег права несумњиво извор права (стр. 138). Притом аутор такође сасвим умесно примећује да је судска пракса свакако само супсидијерни извор, тј. да се она у томе својству или облику извора права може узети у обзир само после закона као првенственог извора (стр. 138).

По нашем мишљењу, нарочито је добро обрађен одељак о предмету, методу и систему грађанског права, као и материја о изворима права и правним пословима.

4. — Уколико се пак тиче система излагања, могле би се учинити извесне примедбе, које су иначе такве природе да уопште узевши никако не умањују вредност и значај ове књиге. Тако, могло би се напр. дискутовати о томе: да ли наслов трећег одељка другог дела ове књиге који гласи „Грађанскоправни однос” одговара питањима и установама које су у њему проучавају, или би пак наслов овог одељка, с обзиром на његову садржину, требало друкчије формулисати. У овом одељку је наике поред осталог реч: о праву у објективном и субјективном смислу, о субјектима права, о класификацији грађанских права и њиховој подели на апсолутна и релативна; затим о објектима грађанског права, о имовини, о правном промету, о недозвољеним радњама (деликтима) и др. Мислимо да би оваквој садржини више одговарао наслов „Класификација грађанских права” или пак „Класификација грађанскоправних односа”; док би о грађанскоправном односу уопште требало говорити раније, тј. тамо где је била реч о предмету грађанског права, или пак у одељку о правним условима, који се — као што знамо — баш првенствено и поглавито и тичу грађанскоправних односа, њиховог постанка и престанка и сл.. Но, без сумње да др. Гамс ову систематску поделу грађива изводи из своје дефиниције елемената правног односа, јер по тој дефиницији „елементи правног односа су лица која су носиоци права и обавеза, као и сама та права и обавезе” (стр. 147) — чему се не би имало шта да приговори. — Иначе, овај одељак садржи, у сразмерном обиму, и некоја општа разматрања о питањима којима је углавном место у оквиру теорије државе и права.

Исто тако мислимо да би излагање о правним субјектима требало да чини један посебан одељак. Ово нарочито с обзиром на све већи значај установе правних лица и њихову улогу у друштвеном и привредном систему наше земље, посебно уколико се тиче привредних предузећа и других привредних организација. — Правна лица имају заиста у данашњем друштвеном и привредном животоу огромну улогу, тако да се без њих, као што је то и у овој књизи истакнуто (стр. 165), савремени и економски правни живот не може замислити. Сагласно овој констатацији о улози и значају правних лица та материја је овде у довољној мери обухваћена и добро обрађена. — У томе пак евентуалном посебном одељку о правним лицима и правним субјектима уопште требало би обухватити и материју која је обрађена у одељку „Привредно право” под насловом „Субјекти привредног права” (стр. 297—314). Пошто та материја сада у ствари исто толико припада грађанском колико и привредном праву. Ту се наике, поред осталог, говори: о држави, о аутономним јединицама и државним органима као правним лицима, о државним привредним предузећима, о задругама као правним лицима итд. А то су све, узевши уопште, такође и субјекти грађанског права, иако по дефиницији нису правна лица грађанскоправног карактера.

Осим тога, некоја питања која су обухваћена у одељку „Привредно право” по својој ближој правној природи не спадају у привредно већ у грађанско право. То се посебно односи на материју обраћену под насловом „Преображај грађанског права”, где су обухваћена и у сажетој форми добро обрађена ова три врло интересантна и врло актуелна питања: о ограничењу слободе уговарања, о објективизацији одговорности за накнаду штете, и напослетку, о повећању значаја правних лица (стр. 286—289). Ова иста примедба важи и за питања обрађена под насловом „Социјалистичка својина” (стр. 291—293), као и за материју „Правни послови у привредном праву” (стр. 314—316). Овој материји је наиме место у одељку о правним пословима, где би се укратко требало осврнути и на правне послове привредноправног карактера, уз њихово евентуално кратко упоређење са грађанскоправним пословима. О арбитражи, пак, мислимо да треба говорити у одељку о вршењу и заштити грађанског права и организацији те заштите. Уопште, последњи односно шести одељак другог дела ове књиге под горњим насловом, онако како је у овој књизи дат, претставља више — и по форми и по садржини — један кратак увод у привредно право, него један одељак материје општег дела грађанског права, и могао би се као такав прихватити само у случају ако би се усвојило познато нам гледиште аутора да је привредно право у извесном смислу само део грађанског права.

5. — Вредело би заиста да се још опширније задржимо на разматрању ове веома корисне и садржином богате књиге, која по својој садржини уопште узевши, несумњиво може послужити као узорни образац једноставног уџбеника одговарајућег дела нашега новог грађанског права. Можда ће у даљем раду некоје делове и проблеме бити потребно опширније обухватити, некоје пак напротив скратити, али је, по нашем мишљењу, основни оквир правилно дат.

Књига је писана једним лепим и стручним језиком, без онога усиљеног стварања нових појмова, нових правних израза или термина по сваку цену, који код почетника у правној науци обично само замрачују хоризонте и стварају забуну. Стил је уопште непосредан, приступачан и лак, мада увек и на потребној научној висини.

Др. Адам Лазаревић